

РИСКЪТ ОТ РАДИКАЛИЗАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА ИНТЕНЗИВНА ИМИГРАЦИЯ

Докторант Борислав Антонов

Институт за изследване на обществата и знанието при БАН

THE RISK OF RADICALIZATION IN THE CONTEXT OF INTENSIVE IMMIGRATION

PhD student Borislav Antonov

Institute of the Study of Societies and Knowledge at BAS

Abstract: *The report analyzes the preconditions for radicalization of the Bulgarian society in the context of intensive entry of immigrants, the majority of whom are Muslims, coming from areas with combat activities. The main causes and motives of terrorist actions, drawn from Islamic dogmatics, are discussed. Finally, the report outlines state policies to minimize radicalization and its accompanying phenomena - Islamophobia and Europhobia.*

Key words: *radicalization, terrorist activity, state policies to minimize radicalization*

Ситуацията в Близкия Изток, Централна Азия и Африка продължава да генерира рискове от повишаване на миграционния натиск, което влияе негативно върху сигурността на държавите в Европа, в т.ч. Република България. Географското положение на нашата страна предопределя постоянен поток от нелегални мигранти към границите ни. Нелегалната миграция поражда множество рискове за националната ни сигурност в икономически, здравен, социален и политически план, включително и възможност за проникване на тероризъм на наша територия. Има достатъчно основания да се заключи, че мигрантите, идващи от районите на Близкия и Среден изток и в по-малка степен от Северна Африка, се явяват потенциални, а понякога и преки носители на терористична заплаха, тъй като те идват от райони с интензивни военни и терористични действия, където властва идеология, която отрича християнските ценности и се бори за налагане на шериата в обществото; съществува вероятност сред идващите да има носители на боен опит или отделни групи да са заразени с бактерии, като така се реализира хипотезата за т. нар. биологичен тероризъм; чрез прехвърлящите се е възможно да се прилага и тактиката на т. нар. „спящи клетки“, като терористите в тях да се свържат с лица от Балканите за извършване на терористични атаки.

Рискът от преминаващи през страната чуждестранни бойци, инфилтрирани в миграционните потоци, създава предпоставки не само пряко за внос на тероризъм, но и за формиране на терористични и логистични клетки на наша територия, както и за радикализиране на групи и лица, особено вече маргинализирани. Не без основание при проведено в края на 2017 г. национално представително проучване 84,4% от интервюираните подкрепят твърдението, че имигрантите носят заплаха от тероризъм [1]. Още повече, в съвременната история на България съществуват примери за терористични актове, мотивирани от чуждо, националистическо самосъзнание. Своеобразен пик в това отношение се наблюдава в периода, непосредствено преди и по време на т.нар. Възродителен процес.

В литературата, а и в социалната реалност, тероризмът е свързан с радикализма и радикализацията. Самият термин „радикализация“ е относително нов – на практика той започва да се употребява масово след атентатите от 11 септември 2001 г., като се изтъква, че „концепцията за радикализацията дава повече аналитични възможности, отколкото тази за „най-дълбоките корени на тероризма“, поради това че концентрацията върху „обстоятелствата“, т.е. социалната среда и контекст, в крайна сметка може да доведе до оневиняване на всеки терорист, ако той бъде разгледан като жертва на същите тези обстоятелства – дискриминация, недостатъчна интеграция, бедност, непълно или проблемна семейство, лични загуби и т.н.“[2]. „Радикализация“ се използва в два смисъла. В първия случай се акцентира на екстремистките убеждения и често се среща в литературата като „когнитивна радикализация“, а във втория фокусът е върху екстремисткото поведение – „поведенческа радикализация“. Съществуват два основни подхода към радикализацията: англосанксонски и европейски. Англосанксонският почива на поведенческата радикализация, разбираана като тероризъм и насилие. Т.е. изповядването на идеи не следва да се преследва от закона. Европейският подход се стреми да се противопостави и на когнитивната, и на поведенческата радикализация, но обръща по-голямо внимание на първата. За европейците радикализъмът надхвърля нарушаването на закона и упражняването на насилие - те смятат, че той има политическо значение. В основата стои разбирането, че екстремистките идеи може да доведат до разделяне на обществата, създавайки страх, недоверие и нежелание за сътрудничество.

Дронзина и Райчев определят радикализацията като процес на поддържане или въвличане в дейности, свързани с нарушаване на важни социални норми, който според някои е базиран на стремежа към персонална значимост. Този модел на радикализация има три компонента:

- мотивационен – стремеж към персонална значимост, който определя индивидуалната цел;
- идеологически, който допълнително идентифицира насилието като легитимно средство
- социален – процес на създаване на мрежи и групова динамика, чрез която индивидът започва да споделя идеологията и да я прилага.

Въпреки различните интерпретации на понятието радикализация, в това число и от различни науки, съществува консенсус по най-общите аспекти, а именно, че радикализацията е постепенен процес, който включва социализация в духа на система от екстремистки убеждения, която на свой ред поставя основите за насилие, въпреки че това не е неизбежно.

Приема се, че съществуват пет фактора, които правят възможен процеса на радикализация: недоволства, мрежи, идеологии, създаващи възможности (за радикализация) среда и подкрепящи структури. Недоволствата може да се отнасят до икономическа маргинализация и културно отчуждение, чувство за виктимизация и фрустрация, недоволство от външната политика на държавата или пък имат личен характер – загуби, търсене на нови възможности. Мрежите са вече съществуващи приятелски и роднински връзки между обикновени хора и носители на радикални идеи, които водят до разпространението на последните. Идеологиите са водещите наративи за света и мястото на човека в него; те съставят рамката на личното и колективно недоволство и го превръщат в политическа критика на статуквото. Те демонизират неприятеля и оправдават насилието срещу него. Средата и структурите са елементите на реалната или виртуалната среда, които предоставят физическа и идеологическа помощ на процеса на радикализация.[2]

Мюсюлманските анклавни като инкубатори за тероризъм

По данни на европейските служби за борба с тероризма, около 1-2% от европейските мюсюлмани (т.е. между 300 и 550 хиляди души) са въввлечени в едни или друг вид екстремистка дейност. Колко от тях обаче практически подкрепят тероризма, остава неясно. И нещата опират не до това, че условията в Европа я правят удобна база за терористите, а че проблемите, с които се сблъскват европейските мюсюлмани, правят някои от тях податливи на ислямската пропаганда и склонни да се присъединят към терористичните мрежи. Извършителите на атентатите от Мадрид (2004 г.), Лондон (2005 г.) и Париж (2015г.) не просто използват Европа като своя база. Почти всички те бяха араби, чиито мироглед е претърпял радикална промяна именно във връзка с живота им на този континент. Очевидно има нещо в европейската среда, което съдейства за ориентацията на някои европейски мюсюлмани към тероризма. Според западноевропейски експерти, само малка част от европейските терористи-ислямисти са се проявявали като фанатици и в родината си, т.е. преди да се преселят в Европа. Дахер Дахер – заместник председател на организацията на сирийците в България, твърди че „Терористичните актове през последните години са извършени в 95% от случаите от ухабити и салафити.“ По-нататък той обяснява, че салафитско-ухабитската идеология замества идентичността на много хора, основно на напусналите родните си места. Тази идеология е опасна, рискована. В Европа е налице тенденция за нарастване броя на мюсюлманското население, което може да бъде изолирано и гетоизирано, поради което тези хора могат да приемат идеологията на ухабито-салафизма. Тя е реваншистка идеология. Тунис, Либия, Египет са попаднали под нейно влияние. В Сирия населението е светски ориентирано и като цяло не е попаднало под влиянието на радикалния ислям.[3]

Досега основната част от терористите се набират сред многобройните млади хора (част от тях принадлежат към средната класа), преживели своеобразен културен шок от досега си с Европа и превърнали се в радикализирани, „преродени“ ислямисти. Неприемани като интегрална част от европейското общество и, в същото време, импулсирани от неговия секуларизъм и материализъм, някои европейски мюсюлмани (особено ако преживяват и лична вътрешна криза) намират толкова нужната им солидарност, разбиране и перспектива в радикалните ислямски групировки, активно търсещи именно подобни хора. Малцина обаче са онези радикални мюсюлмани в Европа, които решават, че трябва да се върнат в родината на бащите си и там да се сражават в името на Аллах. Те по-често предпочитат да се присъединят към джихада на някои мюсюлмански страни, или пък да разпалят пламъка на „свещената война“ на територията на Запада. Терористичните ядра по правило обединяват недоволни, получили образованието си в Европа лумпен-пролетарии (включително криминално проявени), принадлежащи към една и съща маргинална култура. На практика те нямат нищо общо с историческата борба на ислямистите в Близкия изток срещу местните режими, нито пък със специфичното за жителите на Саудитска Арабия или Йемен традиционно религиозно образование. Сред водещите мотивите за радикализация на мигрантите са отбелязани: стремеж към обществен идеал, стремеж към героизъм, готовност за аскетизъм и жажда за романтика. Един от силните мотиви е свързан с възприятието, че мюсюлманският свят е несправедливо репресиран от Запада, като се сочи например положението на палестинците в окупираните територии.

Развиване на ислямофобия и еврофобия

Въпреки че публично подкрепят интеграцията, много европейци и европейски мюсюлмани всъщност са убедени, че ценностите им не само са несъвместими с европейските, но и че ценностите на другите директно застрашават тяхната собствена идентичност. Въпреки че немало европейски мюсюлмани са склонни да приемат една по-мека форма на интеграция, преобладаващото мнозинство от мюсюлманите във Великобритания, Франция и Германия твърдо отхвърлят асимилацията, предпочитайки да бъдат част от Европа, но в същото време да съхранят ислямската си идентичност. Показателно е освен това, че този стремеж към диференциране и отчуждаване от европейската общност е по-силно изразен именно сред младото поколение мюсюлмани в Европа.

Темпът, с който расте мюсюлманското население в Европа очевидно надхвърля способността на европейските правителства да очертаят необходимите „линии на толерантност“ достатъчно рационално и убедително. Истината е, че европейците виждат в мюсюлманите директно предизвикателство за своята колективна идентичност, традиционни ценности и обществен модел, илюстрация за което, впрочем, бяха и ожесточените спорове около носенето на забрадки, правото на мюсюлманите да получават само храна, разрешена им от религията (т. нар. „халал“), около изграждането на джамии, изучаването на исляма в училищата, или мюсюлманските погребални ритуали. Днес все повече хора в Европа – политици, анализатори и обикновени граждани, са изправени пред различните измерения на „ислямското предизвикателство“.

Фактът, че европейските правителства (а и обществото) продължават да приемат мюсюлманите като неделимо цяло, само усилва тенденцията сред редовите европейци да виждат в мюсюлманското присъствие на континента потенциална заплаха, която в редица отношения се трансформира и в съвсем реална. Впрочем, европейците дори са ѝ измислили име – ислямофобия. Тази заплаха касае и сигурността (тероризма), и икономиката (заетостта), но се възприема като насочена най-вече срещу европейската идентичност, т.е. като „културна заплаха“ срещу европейския начин на живот и ценностна система. От друга страна, тази тенденция (европейските мюсюлмани да се разглеждат като монолитна общност), само укрепва още повече верността на последните към универсалната ислямска общност – умма-та, поставяйки я над верността към съответната държава и нация, изостря противопоставянето по линията „ние - те“, значително допринася за упоритата съпротива на мюсюлманите срещу асимилирането им в западните общества (т.е. пълното изчезване на свързаните с идентичността индикатори за съществуващите различия), както и за стремежа им към интеграция (т.е. за съхраняване на собствената идентичност), а в редица случаи и към рекомунализация (която изключва интеграцията в европейското общество).

Но въпреки че европейците – мюсюлмани и немюсюлмани, са разделени по въпроса как следва да се реагира на това ново ислямско предизвикателство, динамиката на ситуацията изисква и едните, и другите, самостоятелно или съвместно, да постигнат някакъв устойчив и дълготраен консенсус за да се избегне спиралата на бъдещите сблъсъци. Всяка от страните ще трябва да се промени и да доближи позициите си до тези на другата. Европейските мюсюлмани ще трябва да приемат нормите, обичаите и културите на приютилите ги страни и да се откажат от идеята да създадат паралелни ислямски общества в тях, докато европейците ще трябва да преодолеят онова, което им пречи да приемат различността и да се съгласят с интеграцията (а не с тоталното асимилиране) на мюсюлманите като най-добро решение на проблема.

Политики за минимизиране на рисковете от радикализиране на мюсюлманите и извършване на тази база на терористична дейност

Регулярният преглед на публикации по темата не дава много примери за оптимизъм и по-скоро ни казват, че Европа се превръща в опасно и несигурно място за живеене. Ако останем на това ниво (медийно) няма да бъдем коректни, предвид че то се стреми да отразява съществуващи обществени нагласи и се осланя на емоции като страх и ужас. Отчитайки че корекциите във водените от държавите и от ЕС политики се извършват сравнително бавно, освен по причина темп на вземани управленски решения, но и поради наличие на инерционен момент при получаване на резултати от тях, ще диференцираме нашия интерес по следните параметри:

Политика и мерки на ниво ЕС:

Водещ на това ниво се явява Регламент на ЕС, № 603/2013 на Европейския парламент и на Съвета: за създаване на система Евродак за сравняване на дактилоскопични отпечатъци с оглед ефективното прилагане на Регламент № 604/2013 за установяване на критерии и механизми за определяне на държавата-членка, компетентна за разглеждане на молба за международна закрила, която е подадена в една от държавите-членки от гражданин на трета държава или от лице без гражданство и за искане на сравнения с данните в Евродак от правоприлагащите органи на държавите-членки и Европол за целите на правоприлагането и за изменение на Регламент (ЕС/№ 1077/2011 за създаване на Европейска агенция за оперативно управление на широкомащабни информационни системи в областта на свободата, сигурността и правосъдието). В аргументацията за изработване на Регламента се казва – Дактилоскопичните отпечатъци представляват важна част от установяването на самоличността на тези лица (бел. моя – подали молба за международна закрила, и на лицата, които са задържани за неправомерно преминаване на външните граници на Съюза). Необходимо е създаване на система за сравняване на данните за дактилоскопични отпечатъци. Евродак се състои от централна система, която управлява централната информационна база данни за дактилоскопични отпечатъци, както и от електронни средства за предаване на информация между държавите-членки и централната система (комуникационна структура). В борбата срещу тероризма и други тежки престъпления за правоприлагащите органи е от първостепенно значение да имат възможно най-пълната и актуална информация, за да изпълняват възложените им задачи.

Още на етап аргументация за създаване на системата Евродак се посочва, че при нейното функциониране са налице предпоставки за нарушаване и намеса в упражняването на основното право на зачитане на личния живот на лицата, чиито лични данни се обработват. В тази връзка се препоръчва стриктно спазване на законите и даване възможност на заинтересуваните страни да имат възможност да защитят правата си.

Политики на национално ниво

Според експерта Гърдев [3], понастоящем много държави, между които посочва Франция, Германия, Русия, са взели мерки спрямо лица, участвали в бойни действия, като са криминализира деянието в своето законодателство. Следвайки европейските тенденции, България прие конкретни нормативни актове по темата. Става въпрос за Закон за противодействие на тероризма (м. декември 2016 г.) и Закон за мерките срещу изпирането на пари и финансирането на тероризма (март 2018 г.). Посоченото очертава линията на промени в строго специалните закони, но има и друга траекто-

рия за намеса при урегулиране обществените отношения в сферата на религията, конкретно с ислямската религия и съответната общност с държавата и други обществени сфери.

Своеобразен прецедент представлява приетия през 2015 г. Закон за ислямската религиозна общност в Австрия. Специфично е, че първият проект е внесен от министерство на изкуството и културата, като впоследствие към работата се включват и специализираните ведомства. От текстовете на закона следва да се акцентира на два момента. Първият – обучението по ислямска теология. Описвайки, че до момента имамите в Австрия са с различно неунифицирано ниво на квалификация и опит, което не е съобразено с действителността в страната, се предписва практикуващите имам да са завършили образованието си в Австрия. По тази причина във Виенския университет ще бъде открита за пръв път специалността „Ислямска теология“. Вторият е поставянето на забрана за финансиране на ислямските общности от чужбина. Тук се акцентира на регулярното предоставяне на средства от чужбина, което се тълкува като поставяне под зависимост на местните мюсюлмани. Потвърждава се досегашната практика за плащане на заплатите на имамите от страна на държавата. Относно текстовете, които очевидно поставят ислямското вероизповедание в неравностойно положение спрямо католическата църква, правителството е обяснило, че що се отнася до финансирането, това се дължи на режима на компенсации, които държавата изплаща за конфискувани имоти на църквата, в периода на нацизма. От разпоредбите на австрийския закон проличава стремеж за обособяване на мюсюлманско гражданско общество, което да се еманципира от външни влияния.

В известен смисъл вдъхновено от австрийския опит, 44-то ОНС, през м. декември 2018 г., при съществени поправки в Закона за вероизповеданията, насочени към нормативно ограничаване на външните влияния върху българските мюсюлмани, главно чрез недопускане на чуждо финансиране. За ефекта от въведените промени можем да съдим от направено проучване от интернет сайта <http://www.kardjali.bgvesti.net> [4]. В заглавие „Половината кърджалийци одобряват осигуряването на заплати за свещенослужители от държавата“ от 22.02.2019 г. се разкрива наличие на локален проблем, свързан със спирането на финансовата подкрепа от турския Дианет (Дирекция по вероизповеданията, с ранг на министерство) за мюсюлманското изповедание у нас и породено напрежение сред имамите. Главния мюфтия Мустафа Алиш Хаджи заявява „... най-добрият вариант е българската страна да поеме заплащането на духовниците. Те извършват една много полезна дейност за държавата, като косвено пазят и националната сигурност. Те са тези, които не допускат радикално мислещи елементи да влизат в джамиите, да влизат в редиците на мюсюлманите и да се опитват да ги настройват срещу държавата“.

*

Извън контекста на 80-те години на ХХ век, в България не може да се говори за непримиримост между отделните етнически и верски общности, дори напротив – има примери в исторически аспект на взаимодействие по общи каузи. Наред с това трите най-разпространени религии (източното православие, исляма и юдаизма) нямат доминиращо влияние над населението на страната – т.е. няма радикално настроени български граждани, което прави малко вероятно възникването на местна почва на групи с етноцентристки или религиозни цели. Това обаче не изключва възможността от включване на български граждани в терористични групи, създадени извън страната

(или създадени в страната от чужденци), както и възникване на такива групи у нас на базата на нетрадиционни вероизповедания (секти). Ето защо е нужно провеждането на адекватни секторни политики, фокусирани особено върху маргинални или с риск да станат такива групи; политики, които да способстват за поддържане и увеличаване на интегритета на българското общество.

Литература:

1. Мантарова, А. Бежанският проблем в България: ситуация и обществени нагласи. В: Мантарова А., ред. Принудителната миграция: регионални и национални измерения на глобален проблем. София, Авангард прима, 2018, с. 11-38.
2. Дронзина, Т., Я. Райчев. Жените в „Ислямска държава. София, Военно издателство, 2016.
3. ТВ „On air“ 07.08.2018г. 19.30.ч., предаване – „Денят на On air“.
4. <http://www.kardjali.bgvesti.net/index.php/news/category/all>
5. <http://www.kardjali.bgvesti.net/index.php/news/category/all>
6. Тутунаров, Хр. Етнически общности и национална сигурност в България. София, Изд. Изток – Запад, 201г.
7. Мантарова, А. (ред. и съст.) Принудителната миграция: регионални и национални измерения на глобален проблем. София, Изд. „Авангард Прима“, 2018.
8. Разследване на престъплението тероризъм, сборник, София, НСЛС, 2005.
9. Чуков, Вл., П. Колева. Западноевропейският ислям. София, Изд. Изток – Запад, 2011.
10. Ибрахим Карахасан – Чънар. Европа и ислямът. <http://www.librev.com/index.php/discussion-europe-publisher/2853-2015-11-18-13-26-40> 16.11.2015 г.
11. Дронзина, Т. Етнически конфликти и идентичности / Предизвикателствата на Балканите към Обединена Европа. София, ИК Кота, 2004.
12. <https://www.faktor.bg>
13. <https://www.evros-news.gr/2018/>
14. <https://www.eirinika.gr/article/182754/evros-oi-doylemporoi-skotosan-treis-gynaikes-prosfyges-gia-paradeigmatismo-den-eihan>
15. <https://www.mediapool.bg/ivan-geshev-sistemata-havala-e-drevna-sistema-narichana-ot-arabite-havala-news288789.html>